

از دیدگاه اسلام شادی، نشاط، محبت و عشق از زیباترین و کارسازترین نعمت‌های خداوند هستند و به خوشی، خرسندی و شادمانی در منبع‌های دینی و فرهنگی ما توجه خاص شده است.

یکی از اصولی که در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر آن تأکید شده ایجاد نشاط در آموزش است. در این سند نشاط به‌عنوان حاکمیت روح رابطه‌های انسانی در تمامی امور آموزشی تعریف شده است. این سند در ارتباط با اهمیت نشاط تأکید می‌کند که وقت دانش‌آموزان نباید فقط به آموزش بگذرد؛ بلکه ایجاد نشاط در آن‌ها باید از طریق گردش علمی، فعالیت هنری و پرورشی مدنظر قرار بگیرد.

پدیده نشاط نه تنها به‌صورت مبهم درک می‌شود، بلکه از راه‌های گوناگون نیز بررسی می‌شود. پژوهش‌ها عوامل گوناگون و متعددی را در ایجاد نشاط در برنامه‌های درسی و مدرسه‌های بانشاط مؤثر دانسته‌اند. برای نمونه محتوای درسی مناسب با علاقه‌های فراگیرندگان، فضای کالبدی و معماری مدرسه‌ها و کلاس‌های درسی، ارتباط عاطفی بین دانش‌آموزان و معلمان، همکاری و خوش‌بینی، شایستگی‌های عاطفی اجتماعی، هوش هیجانی بر مبنای فراگیرندگان از عوامل مؤثر بر نشاط هستند.

پژوهش‌های گوناگونی در داخل کشور نشان می‌دهند که نرخ شادی و نشاط در برنامه‌های درسی و مراکزهای آموزشی ما پایین است، و همین امر در برنامه‌های درسی مدرسه‌ها می‌تواند به تضعیف رابطه‌های دوستانه، افسردگی، ضعف تحصیلی و تنهایی منجر شود.

ضعف تعاملات مدرسه‌ای

براساس پژوهش‌های انجام‌شده، استفاده نامطلوب از فضای

یکی از مسائل اساسی در نظام آموزشی هر کشور موضوع نشاط‌آفرینی در برنامه درسی است. نشاط برای بزرگسالان به متغیرهای زیادی بستگی دارد؛ مانند: سلامتی، زندگی خانوادگی، روابط اجتماعی، امنیت، آزادی، ارزش‌های اخلاقی، سطح درآمد و شرایط کار. نشاط برای کودکان و نوجوانان را می‌توان با متغیرهای دیگری مانند: سطح برآورده‌شدن نیازهای اولیه، عشق، اعتماد، ارتباط، شناخت، موفقیت در مدرسه، برنامه‌های درسی کلاس، سلامت و بازی مرتبط دانست.

بسیاری از دانش‌آموزان در مدرسه‌ها همچنان چندانی ندارند و گاهی اوقات احساس فرار از مدرسه به آن‌ها دست می‌دهد. این بدان معناست که اگرچه دانش‌آموز از مدرسه فرار نمی‌کند و در مدرسه حضور دارد، اما دچار نوعی حس بی‌نشاطی و نیز بی‌تفاوتی نسبت به درس و مدرسه است. اما سؤال اساسی اینجاست: «برای فهم میزان نشاط دانش‌آموزان باید به چه شاخص‌هایی مراجعه کرد؟»

برای یافتن چنین شاخص‌هایی آموزش و پرورش باید علاوه بر مهارت‌هایی چون خواندن، نوشتن و حساب کردن به نیازهای نوینی چون حل مسئله، توانایی زیستن، رویارویی با چالش‌های هزاره سوم، علائق، گرایش‌ها و استعدادهای دانش‌آموزان نیز توجه داشته باشد.

نشاط و شادابی برنامه درسی باعث رشد و تکامل همه بعدهای وجودی دانش‌آموز یعنی بعدهای جسمانی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی می‌شود. همچنین برنامه‌های درسی نشاط‌آور نه تنها به موفقیت تحصیلی دانش‌آموز کمک می‌کنند، بلکه سایر مهارت‌های زندگی را نیز بهبود می‌بخشند؛ مهارت‌هایی مانند: ارتباط سالم، یادگیری مادام‌العمر و خودشکوفایی.

ساختمانی و تجهیزات مدرسه‌ها در راستای پویاسازی، بی‌توجه بودن به تعاملات و رابطه‌های عوامل آموزش در ارتباط با یکدیگر، کم‌توجهی به مهارت‌های ارتباطی در برنامه‌داری مدرسه‌ها، نبود بسترسازی صحیح در مدرسه‌ها برای تعامل و ارتباط با والدین و دیگر عوامل بیرونی مؤثر بر نشاط از جمله کدهای باز این مقوله محوری هستند.

ضعف نشاط در عنصرهای اصلی برنامه درسی

بی‌توجهی به نقش صمیمیت در مفرح‌سازی فضای کلاسی، استفاده از رویکردها، روش‌های مستقیم و یک‌طرفه در آموزش، بی‌توجهی به وضعیت و شرایط روحی دانش‌آموزان در زمان آموزش (آموزش برای همه و در هر شرایط)، محتوای محوری آموزش‌ها، رویکردهای ارزشیابی سنتی و مبتنی بر استرس و فشار روحی، استفاده نکردن از راهبردهای ارزشیابی مبتنی بر تفاوت‌های فردی و سوق‌دهی دانش‌آموزان به سمت رقابت‌های مخرب، بی‌توجهی به جو و فضای رقابتی مدرسه‌ها و توجه نکردن به کیفیت‌های آموزشی از جمله کدهای باز این مقوله محوری هستند.

چالش‌های فردی: این دسته از عوامل محدودکننده به عوامل فردی و شخصیتی اختصاص دارد. چالش‌های فردی طبق دسته‌بندی پژوهشگران شامل این عوامل می‌شوند: افزایش تنش‌های عاطفی همچون نگرانی، اضطراب و استرس، کم‌رویی و نداشتن اعتمادبه‌نفس، نوسانات رفتاری، تغذیه نامناسب و نداشتن سلامت جسمانی، خواب ناکافی، سرخوردگی و ناکامی در دستیابی به خواسته‌ها، نداشتن حس مفیدبودن و کارایی نداشتن در مدرسه و جامعه، و بالاخره نداشتن برنامه‌ریزی و هدفمندی در زندگی.

چالش‌های فرهنگی: چالش‌های فرهنگی به مواردی اطلاق می‌شود که با فرهنگ، وضعیت خانواده و جامعه مرتبط است. این چالش‌ها اعم است از: فقر فرهنگی، انتظارات نامعقول والدین و جامعه از فرزندان، آشفتگی جامعه، ضعف روحیه افراد، گسترش شبکه‌های اجتماعی، ترویج خبرهای منفی و القای یأس، کم‌حرکی میان دانش‌آموزان در اثر آپارتمان‌نشینی و زندگی شهری، توانایی نداشتن خانواده‌ها در شکوفانمودن استعدادها، فرزندان، تغییر در ارزش‌گذاری‌های زندگی و نیز ناهماهنگی نظام آموزشی با خواسته‌های نسل جدید.

صمیمی‌سازی فضای کلاسی

باید فضای کلاسی صمیمی و مبتنی بر صمیمیت باشد و این می‌تواند از نقش و تأثیر معلم در کلاس حاصل شود. برای صمیمی‌سازی می‌توان به شاخص‌هایی تأکید کرد؛ مانند: حاکم کردن جو صمیمانه و به‌دور از تحکم در کلاس درس، توجه

به تفاوت‌های فردی در کلاس درس و احترام به آن، گروه‌بندی کلاسی و استفاده از راهبردهای تعامل محور در کلاس درس، اجازه‌دادن به دانش‌آموزان برای ابراز

وجود و پذیرفتن اشتباه‌هایشان.

فضای کلاس درس باید طوری باشد که

دانش‌آموز بدون فشار روانی (استرس) و ترس، ابراز وجود کند. باید در کلاس محیطی همراه با اقتدار و صمیمیت حاکم باشد.

تمام تلاش معلمان در مدرسه و کلاس درس دستیابی به اهداف کتاب‌های درسی و موفقیت در امتحانات پایانی است؛ اما در کنار کتاب‌های درسی، محتوای بسته آموزشی مانند رمزینده‌های سریع پاسخ، اجرای آزمایش، استفاده از آزمایشگاه مجازی و... می‌توانند به نشاط‌آوردن برنامه درسی کمک کنند و فضای بانشاطی را بر کلاس درس و برنامه درسی حاکم سازند، البته اگر از فعالیت‌های خلاق، سازنده، تمرینات گروهی و مبتنی بر تعامل سازنده و روش‌های فعال آموزش استفاده شود.

دانش‌آموزانی که در فضای تحصیل و دوره‌های تحصیلی خود نشاط و شادابی را تجربه می‌کنند، در آینده اغلب افرادی با عزت‌نفس و با روحیه همکاری بالا خواهند بود. اینان بهتر می‌توانند با دیگران ارتباط برقرار کنند و به گفت‌وگو و رفع نیازهایشان بپردازند. به همین خاطر اهل انزوایی و گوشه‌گیری نیستند، در ارتباط با دیگران سالم‌ترند و شادابی بیشتری دارند.

راهبردهایی را که هدف آن‌ها ایجاد نشاط در برنامه درسی است می‌توان به این شرح برشمرد: توجه به بهسازی تعاملات و ارتباطات دانش‌آموزان، حذف رقابت‌های نمره‌ای و رتبه‌بندی دانش‌آموزان، صمیمی‌سازی فضای کلاسی توسط معلمان، توجه به روش‌های فعال تدریس (روش‌های کاوشگری، اکتشافی هدایت‌شده، حل مسئله...)، کاهش درس‌های اجباری و ارائه درس‌های اختیاری و حق انتخاب‌دادن به دانش‌آموز، کاهش فشارهای مرتبط با آزمون سراسری و آینده شغلی، و بالاخره پویاسازی فضای محیطی و عاطفی مدرسه‌ها. راستی شما برای ایجاد نشاط لازم در آموزش فیزیک از چه راهکارهایی استفاده می‌کنید؟

منبع

بخش‌هایی از این محتوا، برگرفته از پژوهش مفصل انجام‌شده توسط ندا باقری مهباری، هادی پورشافعی، محمدعلی رستمی‌نژاد و محمدرضا نیسنانی است که در مجله «پژوهش‌های برنامه درسی» انجمن مطالعات برنامه درسی ایران، دوره سیزدهم، شماره اول، پیاپی ۲۵، بهار و تابستان ۱۴۰۲ چاپ شده است.